

تاریخ لشکر خراسان

(جلد اول)

از دوره صفویه تا پیروزی انقلاب اسلامی

رامین رامین نژاد

انتشارات
آهنگ قلم
بهار ۱۳۹۰

تاریخ لشکر خراسان (جلد اول) از دوره صفویه تا پیروزی انقلاب اسلامی

رامین رامین‌نژاد

رضا موسوی

کانون ویراستاران آهنگ قلم (م. سلطانی رضوی)

بیژن

سوره

میثاق

پارسیان

۱۳۹۰ / اول / بهار

۱۰۰۰ / وزیری

۹۷۸-۶۰۰-۵۴۵۲-۹۲-۱

۹۷۸-۶۰۰-۵۴۵۲-۹۳-۸

۱۲۰۰۰ تومان

طرح جلد

نمونه خوانی

صفحه آرایی

لیتوگرافی

چاپ

صحافی

توبت چاپ

شمارگان

شابک

شابک دوره

قیمت

آهنگ قلم

ناشر

مشهد/ ص. پ. ۱۳۶۳-۹۱۸۹۵

نشانی

۰۵۱۱-۷۶۲۷۳۰۹-۰۹۱۵۳۲۲۱۶۰۲

تلفن

info@ahangeghalam.ir

پست الکترونیک

www.ahangeghalam.ir

وب سایت

عکس روی جلد مراسم سلام و احترام نظامی توسط لشکر خراسان

در حرم امام رضا (ع) ۱۳۴۲

www.ketab.ir

سرشناسه	رامین نژاد، رامین، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	تاریخ لشکر خراسان / رامین نژاد، رامین نژاد.
مشخصات نشر	مشهد: آهنگ قلم، ۱۳۹۰
مشخصات ظاهری	ج ۲: مصور.
شابک	دوره: ۸-۹۳-۵۴۵۲-۶۰۰-۹۷۸: ج ۱: ۱-۹۲-۵۴۵۲-۶۰۰-۹۷۸: ج ۲: ۵-۹۴-۵۴۵۲-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه.
مندرجات	ج ۱. از دوره صفویه تا پیروزی انقلاب اسلامی. ج ۲. از پیروزی انقلاب اسلامی تا پس از دفاع مقدس.
موضوع	ایران، ارتش -- تاریخ
موضوع	خراسان -- تاریخ نظامی
رده بندی کنگره	DSR ۲۰۱۷/۳۵، ۲ ۱۳۹۰
رده بندی دیویی	۹۵۵/۸۲
عبارت کتابشناسی ملی	۰۳۰۷۶۰۲

فهرست

۱۳	تقدیم
۱۵	تقدیر و تشکر
۱۷	پیشگفتار
۲۱	مقدمه

○ فصل اول

۲۹	جنگجویان خراسان تا دوره صفویه
۲۹	جنگاوران خراسان در دوره باستان
۳۱	ورود سپاه اسلام به خراسان
۳۲	ابومسلم خراسانی
۳۶	ورود امام رضا(ع) به خراسان
۳۷	ساخت قلعه و حصار برای مشهد
۳۷	ورود مغولان به خراسان
۳۸	دست‌اندازی قوم اُزبک به خراسان
۴۴	قدیمی‌ترین سند نظامی قشون خراسان
۴۴	واحدهای نظامی دوره صفویه
۴۶	ساخت اولین توپ جنگی در خراسان
۴۷	تضعیف ارتش صفوی
۴۸	سپاه نادرشاه افشار در خراسان
۵۰	تشکیلات نظامی خراسان در دوره قاجار
۵۳	نامه‌ای درباره تنظیمات قشون خراسان

○ فصل دوم

۵۵	جنگ هرات و مرو.....
۵۵	اتصال هرات از خراسان.....
۶۱	فته حسنخان سالار.....
۶۳	جنگ مرو (بلای ترکمن).....
۶۵	تصمیم حمله به مرو.....
۷۱	اسیران ایرانی در دیار ترکمن‌ها.....
۷۳	استقلال نواحی ترکمن از ایران.....
۷۴	ناامنی‌های خراسان در دوره قاجار.....
۷۷	تفکیک امور لشکری و کشوری.....
۸۳	ناصرالدین شاه در سربازخانه مشهد.....
۸۶	احکام انتصاب فرماندهان فوج‌های خراسان.....
۸۶	شورش اهالی مشهد علیه والی خراسان.....
۸۸	تأسیس قزاقخانه در مشهد.....
۸۹	قشون خراسان از نگاه شرقشناسان.....

○ فصل سوم

۹۵	توپ‌بندی قوای روس به گنبد رضوی (سال ۱۲۹۱ ش).....
۹۵	سرگذشت یادگان باغ خونی.....
۹۸	پیش‌بینی روسیه برای حمله به خراسان.....
۹۸	مذاحمتهای مرزی روس‌ها.....
۹۹	گستاخی روس‌ها و پیامدهای آن.....
۱۰۱	قوای نظامی روس در مشهد.....
۱۰۴	دسته‌بندی‌های سیاسی در مشهد.....
۱۰۷	گل‌وله‌باران گنبد امام رضا(ع) توسط قشون روس.....
۱۱۰	روایت شیخ هروی از گل‌وله‌باران حرم رضوی.....
۱۱۰	روایت تولیت آستانه از به توپ بستن گنبد مطهر توسط روس‌ها.....
۱۱۲	خسارت‌های وارده به حرم امام رضا(ع).....
۱۱۵	روایت سیدعلی آذری از گل‌وله‌باران گنبد مطهر.....
۱۱۷	خروج قوای روس و جایگزینی قوای انگلیس.....

○ فصل چهارم

۱۲۱.....	تأسیس ژاندارمری خراسان
۱۲۱.....	ورود کلنل محمدتقی خان پسیان به مشهد
۱۲۲.....	زندگی نامه کلنل پسیان
۱۳۳.....	ورود میرنچ حسین خزاعی به مشهد
۱۳۸.....	دستور نیش قبر کلنل پسیان

○ فصل پنجم

۱۴۱.....	تأسیس لشکر نویی در خراسان (سال ۱۳۰۰ ش)
۱۴۱.....	تأسیس لشکر شرق
۱۴۴.....	اولین معضلات تشکیل لشکر شرق
۱۴۷.....	زندگی نامه بنیانگذار لشکر شرق (خراسان)
۱۴۹.....	تغییر سلطنت از قاجاریه به پهلوی
۱۵۰.....	تأسیس پادگان بیرجند
۱۵۸.....	تأسیس پادگان تربت جام
۱۵۸.....	تأسیس پادگان سیستان
۱۵۹.....	تأسیس پادگان بجنورد
۱۶۰.....	تأسیس بیمارستان ارتش در مشهد
۱۶۱.....	تعمیر جاده مشهد به زاهدان
۱۶۳.....	تأثیرگذاری بر انتخابات مجلس
۱۶۶.....	انتشار مجله نظامی
۱۶۷.....	سرپرستی سازمان شیر و خورشید خراسان
۱۶۷.....	رسیدگی به امور آستان قدس رضوی
۱۶۸.....	واقعه هنگ کیانی در بجنورد
۱۷۱.....	سرپرستی امور بلدیه (شهرداری مشهد)
۱۷۲.....	دستگیری سردار معزز بجنوردی
۱۸۰.....	گسترش ناراضیاتی از فرمانده لشکر
۱۸۲.....	شورش مراوه تپه
۱۹۲.....	خلع درجه فرمانده لشکر توسط رضاشاه

○ فصل ششم

۲۰۳	اردو کشی از خراسان به بلوچستان
۲۰۳	یاگیری‌های دوست محمدخان بلوچ
۲۰۴	اعزام قشون به بلوچستان
۲۰۸	تدارکات اردوی نظامی
۲۰۹	اعلامیه‌های نظامی قشون
۲۱۱	آغاز عملیات نظامی در بلوچستان
۲۱۵	کشته شدن فرمانده ستون اعزامی مشهد
۲۲۱	تسلیم شدن دوست محمدخان بلوچ
۲۲۲	تجلیل آستان قدس رضوی از عملیات بلوچستان
۲۲۴	ساخت بنای یاهبود در قلعه داوریناه
۲۲۵	تأسیس کتابخانه لشکر
۲۲۶	نظارت بر تبعیدگاه آیه‌الله مدرس
۲۲۶	رضاشاه و ستوانیکم دکتر اقبال

○ فصل هفتم

۲۲۹	واقعه مسجد گوهرشاد
۲۲۹	کشف حجاب و پیامدهای آن
۲۳۷	مذاکرات فرمانده لشکر و نواب احتشام
۲۴۴	اوج یافتن قیام
۲۵۰	سرنوشت شیخ بهلول
۲۵۱	بازدانی‌های واقعه مسجد گوهرشاد
۲۵۴	واقعه به روایت فرمانده لشکر

○ فصل هشتم

۲۵۷	تهاجم ارتش شوروی به خراسان
۲۵۷	تغییرات در پادگان تربت جام
۲۵۸	مرزداران محلی تربت جام
۲۵۹	تدبیر فرمانده هنگ تربت جام
۲۶۱	تأسیس لشکر ۱۸ تربت جام
۲۶۱	برگزاری مانور در مرز شوروی

به نام
خداوند
جان و کرم

www.ketab.ir

تاریخ لشکر خراسان (جلد اول) از دوره صفویه تا پیروزی انقلاب اسلامی

رامین رامین‌فراد

طرح جلد	رضا موسوی
نمونه‌خوانی	کانون ویراستاران آهنگ قلم (م. سلطانی رضوی)
صفحه‌آرایی	بیژن
لیتوگرافی	سوره
چاپ	میثاق
صحافی	پارسیان
نوبت چاپ	۱۳۹۰ / اول / بهار
شمارگان	۱۰۰۰ / وزیری
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۵۴۵۲-۹۲-۱
شابک دوره	۹۷۸-۶۰۰-۵۴۵۲-۹۳-۸
قیمت	۱۲۰۰۰ تومان

آهنگ قلم

ناشر

مشهد/ ص. پ. ۱۳۶۳-۹۱۸۹۵

نشانی

۰۵۱۱-۷۶۴۷۳۰۹-۰۹۱۵۳۲۴۱۶۰۲

تلفن

info@ahangeghalam.ir

پست الکترونیک

www.ahangeghalam.ir

وب سایت

عکس روی جلد مراسم سلام و احترام نظامی توسط لشکر خراسان

در حرم امام رضا(ع) ۱۳۹۲

تاریخ لشکر خراسان

(جلد اول)

از دوره صفویه تا پیروزی انقلاب اسلامی

رامین رامین نژاد

انتشارات
آهنگ قلم
بهار ۱۳۹۰

www.ketab.ir

سرشناسه	رامین‌نژاد، رامین، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	تاریخ لشکر خراسان / رامین راعین‌نژاد.
مشخصات نشر	مشهد: آهنگ قلم، ۱۳۹۰
مشخصات ظاهری	ج۲: مصور.
شابک	دوره: ۸-۹۳-۵۴۵۲-۶۰۰-۹۷۸ : ج۱: ۱-۹۲-۵۴۵۲-۶۰۰-۹۷۸ : ج۲: ۵-۹۴-۵۴۵۲-۶۰۰-۹۷۸
ضمیمه فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه.
مندرجات	ج۱. از دوره صفویه تا پیروزی انقلاب اسلامی. ج۲. از پیروزی انقلاب اسلامی تا پس از دفاع مقدس.
موضوع	ایران. ارتش -- تاریخ
موضوع	خراسان -- تاریخ نظامی
رده بندی کنگره	DSR ۲۰۱۷ / ۳۵ ر ۱۳۹۰
رده بندی دیویی	۹۵۵/۸۲
شماره کتابشناسی ملی	۰۳۰۷۶۰۳

فهرست

۱۳	تقدیم
۱۵	تقدیر و تشکر
۱۷	پیشگفتار
۲۱	مقدمه

○ فصل اول

۲۹	جنگجویان خراسان تا دوره صفویه
۲۹	جنگاوران خراسان در دوره باستان
۳۱	ورود سپاه اسلام به خراسان
۳۲	ابومسلم خراسانی
۳۶	ورود امام رضا(ع) به خراسان
۳۷	ساخت قلعه و حصار برای مشهد
۳۷	ورود مغولان به خراسان
۳۸	دست‌اندازی قوم آذیک به خراسان
۴۴	قدیمی‌ترین سند نظامی قشون خراسان
۴۴	واحدهای نظامی دوره صفویه
۴۶	ساخت اولین توب جنگی در خراسان
۴۷	تضعیف ارتش صفوی
۴۸	سپاه نادرشاه افشار در خراسان
۵۰	تشکیلات نظامی خراسان در دوره قاجار
۵۳	نامه‌ای درباره تنظیمات قشون خراسان

○ فصل دوم

۵۵	جنگ هرات و مرو
۵۵	انفصال هرات از خراسان
۶۱	فتنه حسنخان سالار
۶۳	جنگ مرو (بلای ترکمن)
۶۵	تصمیم حمله به مرو
۷۱	اسیران ایرانی در دیار ترکمن‌ها
۷۳	استقلال نواحی ترکمن از ایران
۷۴	ناامنی‌های خراسان در دوره قاجار
۷۷	تفکیک امور لشکری و کشوری
۸۳	ناصرالدین شاه در سربازخانه مشهد
۸۶	احکام انتصاب فرماندهان فوج‌های خراسان
۸۶	شورش اهالی مشهد علیه ولی خراسان
۸۸	تأسیس قزاقخانه در مشهد
۸۹	قشون خراسان از نگاه شرقشناسان

○ فصل سوم

۹۵	توپ‌بندی قوای روس به گنبد رضوی (سال ۱۲۹۱ ش)
۹۵	سرگذشت پادگان باغ خونی
۹۸	پیش‌بینی روسیه برای حمله به خراسان
۹۸	مزاحمت‌های مرزی روس‌ها
۹۹	گستاخی روس‌ها و پیامدهای آن
۱۰۱	قوای نظامی روس در مشهد
۱۰۴	دسته‌بندی‌های سیاسی در مشهد
۱۰۷	گل‌وله‌باران گنبد امام رضا(ع) توسط قشون روس
۱۱۰	روایت شیخ هروی از گل‌وله‌باران حرم رضوی
۱۱۰	روایت تولیت آستانه از به توپ بستن گنبد مطهر توسط روس‌ها
۱۱۲	خسارت‌های وارده به حرم امام رضا(ع)
۱۱۵	روایت سیدعلی آذری از گل‌وله‌باران گنبد مطهر
۱۱۷	خروج قوای روس و جایگزینی قوای انگلیس

○ فصل چهارم

۱۲۱.....	تأسیس ژاندارمری خراسان
۱۲۱.....	ورود کلنل محمدتقی خان پسیان به مشهد
۱۲۲.....	زندگی نامه کلنل پسیان
۱۳۳.....	ورود میربنج حسین خزاعی به مشهد
۱۳۸.....	دستور نیش قبر کلنل پسیان

○ فصل پنجم

۱۴۱.....	تأسیس لشکر نوین در خراسان (سال ۱۳۰۰ ش)
۱۴۱.....	تأسیس لشکر شرق
۱۴۴.....	اولین معضلات تشکیل لشکر شرق
۱۴۷.....	زندگی نامه بنیانگذار لشکر شرق (خراسان)
۱۴۹.....	تغییر سلطنت از قاجاریه به پهلوی
۱۵۰.....	تأسیس پادگان بیرجند
۱۵۸.....	تأسیس پادگان تربت جام
۱۵۸.....	تأسیس پادگان سیستان
۱۵۹.....	تأسیس پادگان بجنورد
۱۶۰.....	تأسیس بیمارستان ارتش در مشهد
۱۶۱.....	تعمیر جاده مشهد به زاهدان
۱۶۳.....	تأثیر گذاری بر انتخابات مجلس
۱۶۶.....	انتشار مجله نظامی
۱۶۷.....	سرپرستی سازمان شیر و خورشید خراسان
۱۶۷.....	رسیدگی به امور آستان قدس رضوی
۱۶۸.....	واقعه هنگ کیانی در بجنورد
۱۷۱.....	سرپرستی امور بلدیه (شهرداری مشهد)
۱۷۲.....	دستگیری سردار معزز بجنوردی
۱۸۰.....	گسترش نارضایتی از فرمانده لشکر
۱۸۲.....	شورش مراوه تپه
۱۹۲.....	خلع درجه فرمانده لشکر توسط رضاشاه

○ فصل ششم

۲۰۳	اردو کشی از خراسان به بلوچستان
۲۰۳	یاغیگری های دوست محمد خان بلوچ
۲۰۴	اعزام قشون به بلوچستان
۲۰۸	تدارکات اردوی نظامی
۲۰۹	اعلامیه های نظامی قشون
۲۱۱	آغاز عملیات نظامی در بلوچستان
۲۱۵	کشته شدن فرمانده ستون اعزامی مشهد
۲۲۱	تسلیم شدن دوست محمد خان بلوچ
۲۲۲	تجلیل آستان قدس رضوی از عملیات بلوچستان
۲۲۴	ساخت بنای یادبود در قلعه داووریناه
۲۲۵	تأسیس کتابخانه لشکر
۲۲۶	نظارت بر تبعیدگاه آیة الله مدرس
۲۲۶	رضاشاه و ستوانیکم دکتر اقبال

○ فصل هفتم

۲۲۹	واقعه مسجد گوهرشاد
۲۲۹	کشف حجاب و پیامدهای آن
۲۳۷	مذاکرات فرمانده لشکر و نواب احتشام
۲۴۴	اوج یافتن قیام
۲۵۰	سرنوشت شیخ بهلول
۲۵۱	بازداشتی های واقعه مسجد گوهرشاد
۲۵۴	واقعه به روایت فرمانده لشکر

○ فصل هشتم

۲۵۷	تهاجم ارتش شوروی به خراسان
۲۵۷	تغییرات در پادگان تربت جام
۲۵۸	مرزداران محلی تربت جام
۲۵۹	تدبیر فرمانده هنگ تربت جام
۲۶۱	تأسیس لشکر ۱۸ تربت جام
۲۶۱	برگزاری مانور در مرز شوروی

۲۶۲.....	تهاجم ارتش شوروی به خراسان
۲۶۳.....	حرکت ستون‌های نظامی از مشهد
۲۶۷.....	رویدادهای مرزی تربت جام
۲۷۰.....	رویدادهای مرزی بجنورد
۲۷۰.....	بمباران شهرهای خراسان
۲۷۶.....	اعلامیه‌های ارتش سرخ شوروی در مشهد
۲۸۲.....	ورود ارتش شوروی به شهر تربت حیدریه
۲۸۷.....	ورود ارتش شوروی به شهر سبزوار
۲۹۱.....	ورود روس‌ها به میزابل و عملکرد شهربانی
۲۹۳.....	عملکرد ژاندارمری سبزوار در ورود ارتش شوروی
۲۹۷.....	ورود ارتش شوروی به تربت جام
۳۰۲.....	بازداشت و انتقال افسران به شوروی
۳۰۵.....	روایت سرلشکر محتشمی از ورود متفقین به ایران
۳۰۸.....	روایت استوار باقرنیا از درگیری با ارتش شوروی
۳۱۲.....	گزارش شهربانی مشهد از ورود متفقین

○ فصل نهم

۳۱۵.....	تشکیل دوباره لشکر خراسان
۳۱۵.....	موافقت متفقین با بازسازی لشکر خراسان
۳۱۷.....	شورش ایلات خراسان
۳۱۹.....	سرکوب غائله صولت‌السلطنه هزاره
۳۲۵.....	ورزشکار قهرمان با پوتین سربازی
۳۲۷.....	خروج ارتش شوروی از خراسان
۳۴۰.....	تأثیرات منفی اشغال خراسان

○ فصل دهم

۳۴۳.....	شورش افسران توده‌های لشکر خراسان
۳۴۳.....	تبلیغات کمونیسم در مشهد
۳۴۶.....	آغاز فعالیت افسران کمونیست خراسان
۳۴۸.....	نیرنگ و سرقت حقوق افسران

۳۵۰.....	آغاز شورش افسران لشکر ۸ خراسان.....
۳۶۶.....	گزارش فرمانده لشکر از شورش افسران توده‌ای.....
۳۶۹.....	اعزام واحدهای لشکر ۸ خراسان به آذربایجان.....
۳۷۰.....	گوشمالی کمونیست‌ها در منهد.....
۳۷۱.....	سرانجام افسران شورشی خراسان.....

○ فصل یازدهم

۳۷۲.....	خروج اشغالگران تا کودتای ۱۳۳۲.....
۳۷۷.....	افتتاح رادیو لشکر خراسان.....
۳۷۸.....	افتتاح مسجد یادگان لشکر.....
۳۸۲.....	رسیدگی به شکایات مردم در لشکر.....
۳۸۳.....	تشیع دوباره پیکر کلنل پسیان.....
۳۸۶.....	تأثیر کودتای ۲۸ مرداد بر اوضاع خراسان.....
۳۸۸.....	کشف سازمان جدید افسران توده‌ای خراسان.....

○ فصل دوازدهم

۳۹۳.....	انتقام‌جویی دیر هنگام.....
۳۹۷.....	بازدید پادشاه عراق از یادگان لشکر ۱۲ خراسان.....
۳۹۹.....	همکاری با شرکت برق مشهد.....
۴۰۰.....	سپید جهانبانی در مشهد.....
۴۰۴.....	سخنرانی درباره فرضیه پروفیسور آشتین.....
۴۰۵.....	مُستشاران نظامی آمریکا در خراسان.....
۴۰۶.....	طرح «ارتش در خدمت مردم».....
۴۰۸.....	مانورهای لشکر در تربت حیدریه.....
۴۱۱.....	

○ فصل سیزدهم

۴۱۳.....	حراست از موزه‌های خراسان.....
۴۱۳.....	تشکیل لشکر سیزوار.....
۴۱۵.....	تأسیس تیپ قوچان.....
۴۱۷.....	همکاری لشکر در دفع آفات گیاهی.....
۴۱۷.....	وقایع خرداد ۱۳۴۲ در مشهد.....

۴۲۱.....	بازداشت سیدعلی آقا خامنه‌ای در پادگان مشهد
۴۲۲.....	روایت زندانبان از بازداشت سیدعلی آقا خامنه‌ای
۴۲۴.....	بازداشت مجدد آیه‌الله خامنه‌ای
۴۲۵.....	سخنرانی در حرم مطهر
۴۲۷.....	مدیریت نظامی در آستان قدس رضوی
۴۲۸.....	استقبال از رئیس جمهور عراق
۴۲۹.....	افتتاح فروشگاه جدید لشکر
۴۳۰.....	حفاظت از تأسیسات نفتی خوزستان

○ فصل چهاردهم

۴۳۱.....	ارتش ایران، ژاندارم منطقه
۴۳۱.....	تش‌های مرزی عراق و ایران در آروندرود
۴۳۲.....	اعزام لشکر خراسان به آروندرود
۴۳۶.....	ایران، ژاندارم منطقه
۴۳۸.....	جنگ ظفار
۴۳۹.....	اعزام لشکر ۷۷ خراسان به جنگ ظفار
۴۴۷.....	روایت استوار جباری از جنگ ظفار
۴۴۹.....	شرکت در مانور شهاب در پاکستان
۴۵۰.....	مأموریت در ویتنام
۴۵۲.....	مأموریت در بلندی‌های جولان
۴۵۵.....	سفر صدام حسین به مشهد

○ فصل پانزدهم

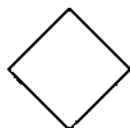
۴۵۹.....	انقلاب اسلامی در مشهد (سال ۱۳۵۷)
۴۵۹.....	انقلاب اسلامی در مشهد
۴۶۱.....	تیراندازی به فرمانده لشکر در پادگان مشهد
۴۶۴.....	اعلام حکومت نظامی در مشهد
۴۶۷.....	استقبال از ژنرال ضیاءالحق
۴۶۷.....	امدادرسانی در زلزله طیس
۴۶۹.....	واقعه ۲۳ آذر ۱۳۵۷ در مشهد
۴۷۱.....	انقلاب در مشهد به روایت آیه‌الله خامنه‌ای

۴۷۸.....	واقعه نهم و دهم دی ۱۳۵۷ در مشهد.....
۴۸۰.....	دهم دی به روایت آیةالله خامنه‌ای.....
۴۸۳.....	اعتصاب غذای نظامیان پادگان مشهد.....
۴۸۴.....	همراهی ارتش و پیروزی انقلاب اسلامی.....
۴۸۵.....	پیوستن لشکر ۷۷ خراسان به انقلاب اسلامی.....
۴۸۶.....	انتصاب سرپرست لشکر توسط حجت‌الاسلام هاشمی‌نژاد.....
۴۸۹.....	دستگیری و اعدام فرمانده لشکر خراسان.....
۴۹۳.....	اعلام عفو عمومی از سوی رهبر انقلاب اسلامی.....
۴۹۳.....	یادداشتی از سرتیپ دوم جدیق‌زاده.....

۴۹۷.....	پیوست‌ها.....
۴۹۷.....	نام و شماره لشکر خراسان.....
۴۹۹.....	فرماندهان لشکر خراسان.....
۴۹۹.....	امیر الأمرا و بیگلربیگی (فرمانده قشون) خراسان در دوره صفویه.....
۵۰۰.....	سپهسالاران (فرماندهان قشون) خراسان در دوره افشاریه.....
۵۰۰.....	سرداران (فرماندهان) قشون خراسان در دوره قاجاریه.....
۵۰۱.....	فرماندهان لشکر از آغاز تأسیس ارتش نوین خراسان (دوره پهلوی).....

۵۰۳.....	منابع و مآخذ.....
۵۰۳.....	الف) مصاحبه‌ها و تاریخ شفاهی.....
۵۰۳.....	نظامیان.....
۵۰۴.....	غیرنظامیان.....
۵۰۵.....	ب) کتابنامه.....

۵۱۳.....	تصاویر.....
----------	-------------

تقدیم

جلد اول این کتاب را به همه جنگاوران سلحشور و غیرتمندی تقدیم می‌کنم که در قرن‌های گذشته برای دفاع از حریم بارگاه مطهر رضوی و مرزهای طولانی خراسان، دلاورانه در مقابل یاعیان و مهاجمین اُزبک، مغول، افغان و روس جنگیدند و جان شیرین خود را در این راه نثار کردند. همچنین به ارتشیان شرافتمند لشکر ۹ شرق (خراسان) که در جنگ جهانی دوم با کمترین نفرات و امکانات، در مقابل تهاجم ارتش سرخ شوروی پیکار و جانفشانی کردند، درود می‌فرستم.

«نویسنده»

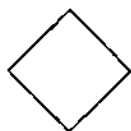
تقدیر و تشکر

ابتدا لازم می‌دانم از حُسن توجّه امیر سرتیپ احمدرضا پوردستان فرماندهی محترم نیروی زمینی ارتش به پژوهش‌های تاریخ نظامی قدردانی نمایم. همچنین از دقت نظر و پیگیری‌های مُجدّانه امیر سرتیپ دوم ستاد محمدکاظم تارخ فرماندهی محترم لشکر ۷۷ پیروز خراسان در بازخوانی و ویرایش این کتاب تشکر کنم. به علاوه، از جناب سرهنگ دکتر محمدرضا رحیم‌نیا که فضای پژوهشی مناسبی را برای اینجانب فراهم نمودند، تشکر و از رهنمودهای امیران سرتیپ‌دوم روح‌الله سُروری و سرتیپ‌دوم علی صدیق‌زاده در دفتر هیئت معارف جنگ در مشهد سپاسگزاری نمایم.

همچنین از همکاری جناب سرهنگ هاشم ربّانی (در رکن سوم لشکر) و آقایان علی سوزنچی کاشانی، مهدی حسامی و مهدی خانی‌زاده (در مرکز اسناد آستان قدس رضوی) تشکر می‌کنم و از آقایان جواد عرفانیان، احمد مصطفی‌زاده، مرتضی محمدی بختیاری، حمید فتّاحی، غلامرضا پیکرنگار و محمدعلی خسروی که در انجام مصاحبه‌ها، ضبط ویدئویی و عکسبرداری اینجانب را همراهی نمودند، و از تمامی عزیزانی که با اهدای عکس‌های تاریخی خود و شرکت در مصاحبه‌ها و ثبت تاریخ شفاهی، بر غنای این کتاب افزودند، قدردانی می‌نمایم.

بجاست از همسرم که در طول چهار سال تحقیق و نگارش این کتاب در زمینه‌های مختلف، از جمله رده‌بندی و انتخاب تصاویر - از میان بیش از هشتصد قطعه عکس تاریخی - مشاور و یاورم بودند، سپاسگزاری نمایم.

انتشار این اثر به سعی و دقت نظر مدیریت محترم نشر آهنگ قلم - آقای دکتر سیدجواد رسولی - صورت گرفت؛ از این رو، از ایشان و همکارانشان قدردانی می‌کنم.

پیشگفتار

لشکر خراسان یکی از مهم‌ترین شاکله‌های نظامی در شرق کشور می‌باشد. این لشکر در طول حیات خویش، فراز و نشیب‌های زیادی داشته و در عرصه پاسداری از حریم استقلال کشور و حفاظت از حدود و ثغور مملکت و برقراری امنیت خراسان بزرگ و میهن اسلامی در بیش از هشتاد و پنج سال از تاریخ تأسیس ارتش نوین و همچنین در قرن‌های گذشته، وجهه مثبت و تأثیرگذاری از خود نشان داده و البته از نقاط ضعف نیز بی‌بهره نبوده است.

در طول این سال‌ها، به خصوص پس از پیروزی انقلاب اسلامی، کتاب‌های زیادی درباره ارتش ایران و تاریخ آن انتشار یافته که در آنها از لشکر شرق (خراسان) سخن به میان آمده است. در مجله صف (ماهنامه ارتش جمهوری اسلامی ایران) آمده است: «در مورد تاریخ ارتش ایران و هشت سال دفاع مقدس، کتاب‌ها و نوشته‌های زیادی به چاپ رسیده است که هر کدام به نوعی برخی از زوایای این بخش مهم از تاریخ ایران را مورد بررسی قرار داده‌اند. برخی از این منابع، شامل ناگفته‌هایی ارزشمند از تاریخچه ارتش است که حفظ و نگهداری آنها به نوعی نگهداری تاریخ و هویت ملی این مرز و بوم است»^۱.

در کتاب‌های «تاریخ ارتش ایران» و «ارتش و حکومت پهلوی» به قلم غلامرضا علی بابایی، «رضاشاه و قون متحدالشکل» نوشته باقر عاقلی، «درون ارتش شاه» و «شب ژنرال‌ها» نوشته خسرو معتضد و کتاب‌های متعدد دیگری که توسط برخی از نظامیان به رشته تحریر درآمده، به صورت پراکنده به چگونگی شکل‌گیری لشکر خراسان اشاره شده است.

از جمله سیهبد امان‌الله جهانبانی کتاب «قشون‌کشی به سیستان» را نگاشت. همچنین کتاب «سرباز ایرانی و مفهوم آب و خاک»^۱ و کتاب «مرزهای ایران و شوروی» و «سرگذشت بلوچستان و مرزهای آن» از دیگر آثار اوست.

سرخنگ حیدرقلی بیگلری که از سال ۱۳۳۱ تا ۱۳۳۲ فرماندهی لشکر را بر عهده داشت، خاطرات دوران خدمت خود را در کتابی با عنوان «خاطرات یک سرباز» به رشته تحریر درآورد. سیهبد احمد وثوق نیز کتابی با عنوان «خاطراتی از پنجاه سال تاریخ معاصر ایران» و کتاب دیگری به نام «سربازنامه» نگاشته است. سرلشکر ابوتراب سردادور نیز کتابی موصوّر با عنوان «صف جمع» و کتاب «جنگ و عشق» (تاریخ عصر شاه عباس کبیر) و «تاریخ نظامی و سیاسی دوران نادرشاه افشار» نوشت.

همچنین سروان غلامحسین بهمنی کتاب‌های متعددی از خود به یادگار گذاشته است که از جمله می‌توان به کتاب «انگیزه» و «تاریخ مشهد قدیم» اشاره کرد. فراوانی تألیفات و اهمیت خاطرات وی، سبب شد که یکی از نشریات از او به عنوان «تاریخ زنده مشهد» نام برد.^۲ ستوان ابوالحسن تفرشیان که در سال ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۴ در پادگان مشهد خدمت نموده است، کتابی با عنوان «قیام افسران خراسان» به نگارش درآورد و ستوانیکم علی‌اصغر احسانی که از دوستان ستوان تفرشیان در پادگان مشهد بود، کتاب «خاطرات ما از قیام افسران خراسان» را نوشت که در سال ۱۳۷۸ به چاپ رسیده است.

با اهتمام و تلاش مشترک سرتیپ دوم ستاد روح‌الله سروری^۱ و سرتیپ دوم ستاد ابوالقاسم جاودانی^۲ کتاب «عملیات ثامن‌الائمه علیه‌السلام» نگارش یافت. این کتاب، دربردارنده یک

۱ نام این کتاب «خاطرات و نبرد شکرپازی و ساریداش» بوده که مشتمل بر زندگینامه خودنوشت سیهبد جهانبانی و شرح جنگ‌های ارتش با قوای کُرد شورشی به سرکردگی اسماعیل معروف به «سیمینقو» است. این کتاب به کوشش فرزندش (بروز جهانبانی) در سال ۱۳۸۰ با نام جدید به چاپ رسید. رک: سرباز ایرانی و مفهوم آب و خاک، امان‌الله جهانبانی، ص ۲۲.

سال از تاریخ جنگ (مهر ۱۳۵۹ تا مهر ۱۳۶۰) بوده و نقش لشکر خراسان در شکست حصر آبادان را بررسی نموده است و چون مؤلفین از افسران عملیات لشکر خراسان بوده‌اند، اطلاعات جامع و مستندی در این باره جمع‌آوری نموده‌اند. این کتاب ارزشمند در زمره کتب مرجع و ماندگار تاریخ دفاع مقدس و مورد استفاده استادان و دانشجویان دانشگاه‌های افسری و پژوهشگران است، اما شمارگان اندک آن (۱۲۰۰ جلد) و کاربرد وسیع واژه‌های فنی و نظامی، دسترسی و استفاده عموم را دشوار نموده است. از دیگر آثار سرتیپ دوم ستاد سروری، می‌توان به کتاب «عملیات فتح‌المبین»، «عملیات امیرالمؤمنین (ع)»، «عملیات بیت‌المقدس» و «پژواک خاطره‌ها» (خاطرات فرماندهان و افسران از عملیات ثامن‌الائمه) اشاره کرد که توسط «هیئت معارف جنگ شهید صیاد شیرازی» به چاپ رسیده و به نقش لشکر خراسان در دوران هشت سال دفاع مقدس پرداخته است.^۱

سرتیپ منوچهر امینیان (فرمانده تیپ ۳ لشکر خراسان) که در آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، به عنوان فرمانده تیپ بجنورد مشغول به خدمت بود، پس از بازنشستگی خاطرات خود را در کتابی با عنوان «خاطرات جنگ» نوشت که در سال ۱۳۸۰ به چاپ رسید.^۲

۱ سرتیپ دوم روح‌الله سروری (متولد ۱۳۲۲ در بیرجند) در سال ۱۳۴۴ از دانشکده افسری فارغ التحصیل و در لشکر ۶۴ ارومیه، لشکر ۸۱ زرهی، لشکر ۶۴ قزوین و لشکر ۷۷ خراسان مشغول به خدمت شد. سرتیپ دوم سروری از افسران تأثیرگذار و فعال لشکر خراسان در عملیات ثامن‌الائمه (ع) بود که با آشکار شدن نبوغ نظامی او در برنامه‌ریزی نظامی، به مدیریت عملیاتی نیروی زمینی ارتش منتقل شد. وی پس از جنگ به دریافت مدال فتح نائل شد و به دعوت سرلشکر علی صیاد شیرازی به همکاری با هیئت معارف جنگ پرداخت.

۲ سرتیپ دوم ابوالقاسم جاودانی عرفانی (متولد ۱۳۲۰ در مشهد) در سال ۱۳۴۳ از دانشکده افسری فارغ التحصیل گردید و در مرکز توپخانه اصفهان و لشکر ۷۷ خراسان مشغول به خدمت شد. در سال ۱۳۵۶ به سمت رئیس رکن سوم و در سال ۱۳۶۰ به سمت فرمانده توپخانه لشکر و در سال ۱۳۶۲ به عنوان فرمانده قرارگاه عملیاتی غرب منصوب شد. وی در «عملیات ثامن‌الائمه (ع)»، «عملیات فتح‌المبین» و «عملیات بیت‌المقدس» فرمانده توپخانه لشکر بود و پس از پایان جنگ به دریافت مدال فتح نائل گردید.

۳ عملیات فتح‌المبین، روح‌الله سروری، ابوالقاسم جاودانی، ص ۱۴.

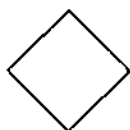
۴ ر.ک: خاطرات جنگ (اندیشه یک سرباز)، منوچهر امینیان، نشر جلیل، مشهد، ۱۳۸۰.

سرهنگ قاسم کریمی^۱ که فرمانده یکی از گردان‌های تیپ مشهد در مناطق عملیاتی غرب و جنوب غرب کشور بود، یادداشت‌ها و خاطرات خود را در چند کتاب به رشته تحریر درآورده است. او کتاب‌های «گردان ۱۱۰ در نبرد ۸ ساله» در ۲۸۸ صفحه (چاپ سال ۱۳۸۵)، «خاکریز ابرویی» در ۲۰۸ صفحه (چاپ سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸)، «از هویزه تا خرمشهر» در ۲۰۰ صفحه (چاپ سال ۱۳۸۸)، کتاب «حماسه سازان تنگ حاجیان» (چاپ سال ۱۳۸۸) در ۱۶۰ صفحه به نگارش درآورده است.

کتاب «امیر آبادان» خاطرات سرتیپ منوچهر کهنری (فرمانده تیپ قوچان در عملیات شکست حصر آبادان) است که به اهتمام علی اعوانی در ۱۶۰ صفحه توسط انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی ارتش در سال ۱۳۸۷ به چاپ رسیده است.

سرتیپ دوم محمدکاظم فارغ (فرماندهی از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۹) کتاب «صفات بایسته فرماندهی» را تألیف نمود و گزیده‌ای از سخنان قصار بزرگان دینی و جملات تأثیرگذار فرماندهان مشهور نظامی را گرد آورد که در سال ۱۳۸۸ در ۱۴۴ صفحه با شمارگان ۳۰۰۰ جلد به چاپ رسید. سرتیپ دوم تاریخ در راستای تاریخچه لشکر خراسان و عملیات‌های انجام شده در طول دفاع مقدس نیز اقدامات ارزنده‌ای انجام داده است.

۱ قاسم کریمی فرزند محمدعلی در سال ۱۳۳۵ در شهرستان گرمسار به دنیا آمد. او در سال ۱۳۵۷ با درجه ستوان دومی از دانشکده افسری فارغ التحصیل و در سال ۱۳۵۸ از شیراز به لشکر ۷۷ خراسان منتقل شد. او در سمت‌های مختلف مانند «فرمانده گردان ۱۱۰» و «فرمانده پشتیبانی لشکر» خدمت نمود و در سال ۱۳۸۵ به درجه بازنشستگی مفتخر گردید.

مقدمه

سرزمین پهناور و زرخیز خراسان از دیرباز در معرض تاخت و تاز اقوام غارتگر و خونریز اُزبک، ترکمن، افغان و روس قرار داشته است. از دوره سلسله هخامنشی، همواره یاغیان شرقی چشم طمع به ثروت و اراضی این دیار داشتند و در مقابل، جنگاورانی از خطّه خراسان برای دفاع از وطن خویش دست به شمشیر و تفنگ برده و رشادت‌ها کرده‌اند.

پس از شهادت امام رضا(ع) در سال ۲۰۳/ق ۱۹۸۱ش، مزار متبرک آن حضرت در سرزمین طوس مورد توجه شیعیان قرار گرفت و اطراف آن به تدریج به شهری تبدیل شد که حفاظت و حراست از آن، وظیفه اصلی مدافعین و جنگجویان خراسانی به شمار می‌آمد. به خصوص در دوره صفویه که تشیع به عنوان مذهب رسمی ایران اعلام گردید، انگیزه‌های مذهبی نیز به آتش جنگ‌های مرزی دامن زد و ولایات و شهرهای خراسان بارها مورد دست‌اندازی و غارتگری همسایگان متعصب خود قرار گرفت. هر گاه که حکومت مرکزی ایران در مرزهای غربی وارد جنگ با امپراتوری عثمانی می‌شد، طوایف متحد اُزبک، ترکمن و افغان در مرزهای شرقی سر از سوراخ‌های خود برآورده و به خراسان می‌تاختند. قشون خراسان که از سواران طوایف و قبایل شهرهای مختلف تشکیل شده بود، در مقابل مهاجمین مقاومت می‌کرد، اما همیشه بخت با آنان یار نبود. هنگامی که دشمن از دروازه‌های شهر مشهد عبور می‌کرد و جنگ به مرکز شهر کشیده می‌شد، حرم مطهر حضرت رضا(ع) آخرین سنگری بود که به دست متجاوزین می‌افتاد. چه بسیار جنگاوران شجاعی که در راه نگرهبانی از حریم آستان مطهر امام هشتم شیعیان، تا آخرین نفس جنگیدند و خون آنها در آستانه بارگاه آن حضرت بر زمین جاری شد.

شاه عباس صفوی برای صیانت بیشتر از مرزهای شرقی کشور تصمیم گرفت که کُردهای جنگجو را از ولایات غربی ایران به شمال و شمال شرق خراسان کوچ دهد. به این ترتیب، پنج ولایت کُردنشین در امتداد سرحدات شرقی از استرآباد (گرگان) تا چناران تشکیل شد و بر قدرت دفاعی مرزداران افزود. همچنین گروه‌هایی از خاندان‌های حامی صفویان، مانند تکلوها و شامی‌ها در این مناطق اسکان یافتند.

اولین توپ جنگی خراسان در دوره صفویه به دستور شاه‌صفی ساخته شد. وی که خیال تصرف قندهار را در سو داشت، مرادخان توپچی باشی (أنیس‌الدوله) را در سال ۱۰۲۱ش به مشهد فرستاد و او پنج لوله توپ قلعه کوب ساخت و هر یک را به اسمی نامید. با ورود سلاح‌های آتشین، فصل جدیدی از جنگ‌های خونین در مرزهای شمالی و شرقی خراسان آغاز شد. مدتی بعد، نادرشاه افشار با تأسیس سلسله افشاریه به پایتختی کلات نادری (شمال مشهد) از خراسان به عنوان قرارگاه اصلی قشون ایران برای گوشمالی مهاجمین ازبک، ترکمن و افغان استفاده کرد و از همین مسیر به هرات، قندهار و دهللی در شمال هندوستان لشکر کشید.

در دوره فتحعلی شاه قاجار، عباس میرزا نایب السلطنه (قهرمان جنگ‌های ایران و روسیه) والی خراسان شد. او در سال ۱۲۱۱ش دستور داد تا شش فوج (هنگ) سرباز در مشهد حاضر به جنگ باشند و به این منظور، چهار هزار سوارکار از خراسانیان معین کرد و مواجب و حقوق آنها را از مالیات خراسان مقرر داشت. همچنین ۴۸ نفر از افراد مستعد را از شهرهای خراسان تعیین کرد تا توسط معلمین نظامی به قانون نظام، مشق و تعلیم ببینند.

از نظرگاه تاریخی، خراسان بزرگ در قرن‌های نه چندان دور شامل سراسر افغانستان، سیستان، ماوراءالنهر و بخش‌های شمال شرقی ایران کنونی بوده که موقعیت جغرافیایی آن بارها دچار تغییر و تحول گردیده است. استعمارگران غربی و روسی بارها به قصد جهانگشایی و رسیدن به شرق و دسترسی به ثروت و منابع آن، شرق ایران را رهیافت ورود خود به هند و چین و جولانگاهی برای رقابت‌های استعماری قرار دادند و این موضوع بر اهمیت ایالت خراسان افزود. در دوره محمدشاه قاجار، شهر هرات و کابل و قندهار با دخالت و تهدید نظامی

استعمار انگلیس و با وجود رشادت جنگجویان ایرانی از کشور جدا شد و استقلال یافت. در دوره ناصرالدین شاه قاجار نیز به سبب بی‌کفایتی والیان، نواحی شمال خراسان بزرگ شامل شهر مرو و سرزمین‌های اطراف آن در جنگ ترکمن از دست رفت و از متصرفات ایران جدا شد که امروز به نام کشور ترکمنستان شناخته می‌شود.

در سال ۱۲۷۰ش به دستور ناصرالدین شاه قاجار، قزاقخانه مشهد با هجده سرباز و صاحب منصب تشکیل شد. اما این تشکیلات در سال ۱۲۹۷ش با تأسیس فوج ژاندارمری خراسان به فرماندهی مازور (سرگرد) محمدحسین جهانبانی رو به ضعف گذاشت. در سال ۱۲۹۸ش کلنل (سرهنگ) محمدتقی‌خان پسیان به فرماندهی قوای ژاندارمری خراسان رسید و آن را توسعه داد. او دو سال بعد در اعتراض به دسیسه‌های پایتخت نشینان، از اطاعت دولت مرکزی سرپیچید و نوعی حکومت خودمختار در خراسان ایجاد کرد. طوایف کُرد خراسان به تحریک دولت بر او شوریدند و قوای ژاندارم را در نودیکی فوجان شکست دادند. در این جنگ، کلنل پسیان کشته شد و شورشیان سر از تن او جدا کردند.

در زمستان سال ۱۳۰۰ش دستور ادغام قوای مختلف نظامی و تشکیل قشون واحد و متحدالشکل صادر شد و ارتش نوین و یکپارچه در ایران پایه‌ریزی گردید. مطابق این فرمان، واحدهای مختلف نظامی خراسان با یکدیگر درآمیختند و لشکر ۶ شرق به فرماندهی امیرنجه (سرتیپ) حسین آقاخان خزاعی در چهاردهم دی سال ۱۳۰۰ تأسیس شد.

لشکر خراسان در شکل‌گیری بسیاری از وقایع تاریخی خراسان نقش مستقیم یا غیرمستقیم داشته است و تاریخ آن با تحولات و وقایع استان خراسان و به خصوص حوادث شهر مشهد گره خورده و پیوندی ناگسستنی دارد. در دوره پهلوی اول، مثلاً از قدرت در خراسان شکل گرفت که فرمانده لشکر خراسان، استاندار و نایب‌التولیه آستان قدس رضوی هر یک به نحوی در آن سهیم بودند و گاهی این اوضاع به رقابت و کشمکش نیز منجر می‌شد. بعضی وقایع نظامی خراسان مانند: «واقعه مسجد گوهرشاد» (سال ۱۳۱۴)، «بمباران و اشغال خراسان توسط ارتش روسیه» (۱۳۲۰) و «وقایع خونین انقلاب اسلامی» (سال ۱۳۵۷) تلخ و تکان دهنده و برخی

رویدادها مانند: «پیروزی در عملیات ثامن‌الائمه (ع) و شکستن حصر آبادان» (سال ۱۳۶۰) و «بازگشت ظفرمندانه لشکر خراسان از جنگ با رژیم بعثی عراق» (سال ۱۳۷۱) شیرین و خاطره‌انگیز هستند.

از سال ۱۳۴۹ که ایران به عنوان ابرقدرتی کوچک در منطقه خودنمایی کرد، مأموریت‌های نظامی متعددی به لشکر خراسان واگذار شد که از جمله می‌توان به اعزام به منطقه جنوب آروندرود (مرز ایران و عراق)، حفاظت از تأسیسات نفتی خوزستان، اعزام به کشور عمان برای کمک به پادشاه عمان و سرکوب شورشیان منطقه ظفار، شرکت در مانور نظامی مشترک کشورهای عضو «پیمان بیتو» در پاکستان، اعزام نفرات و یگان‌هایی تحت عنوان «نیروهای پاسدار صلح سازمان ملل» به کشورهای ویتنام و فلسطین اشغالی (بلندی‌های جولان) اشاره کرد. در تابستان سال ۱۳۵۷ هم‌زمان با وقوع زلزله مهیب طبس و گناباد که به کشته و زخمی شدن هزاران نفر از مردم و ویرانی خانه‌های آنان منجر شد، لشکر ۷۷ خراسان با استفاده از تجهیزات بهداری و مهندسی خود به یاری آسیب‌دیدگان شتافت، به گونه‌ای که چند گروه مهندسی لشکر تا سال بعد مشغول آواربرداری و مسطح‌سازی محل زلزله بودند. در پاییز و زمستان سال ۱۳۵۷ که رویدادهای انقلاب اسلامی در حال وقوع بود، حوادث تلخی در خیابان‌های مشهد به وجود آمد که سبب کشته و مجروح شدن عده‌ای از مردم و نظامیان شد. نیروهای ساواک از یک طرف و برخی گروه‌های حزبی مسلح (مجاهدین خلق) از طرف دیگر، نقش به سزایی در افزایش تنش‌ها و درگیری‌ها داشتند.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، ناآرامی‌های قومی در شهرهای گنبد و تربت جام با تدبیر مسئولان و حضور به موقع واحدهایی از لشکر ۷۷ خراسان و نیروهای انتظامی فرونشست. در سال ۱۳۵۸ نیز یگان‌هایی از لشکر خراسان برای مبارزه با عناصر ضدانقلاب و تجزیه طلب به استان کردستان اعزام شدند. همچنین در واقعه طبس، لشکر ۷۷ خراسان با اعزام نیرو به محل فرود نیروهای آمریکایی، ضمن جلوگیری از مراجعت مجدد آنها، تمام تجهیزات باقی مانده را جمع‌آوری و به مبادی مربوطه تحویل داد.

با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران در آخر شهریور سال ۱۳۵۹، نیروهای لشکر خراسان برای مقابله با تجاوزات دشمن به مناطق غرب و جنوب غرب کشور اعزام شدند. این مأموریت حدود دوازده سال به طول انجامید که هشت سال از آن با درگیری و جنگ مستقیم همراه بود و چهار سال آخر آن، با وضعیت «نه جنگ و نه صلح» سبزی شد. لشکر خراسان در سال‌های دفاع مقدس در بیشتر عملیات‌ها حضور فعال یا پشتیبانی کننده داشت که مهم‌ترین آنها اجرای مؤثر عملیات ثامن الائمه (ع) بود که منجر به شکستن حصر آبادان شد.

این لشکر همچنین در عملیات‌های آفندی دیگری مانند فتح‌المبین، عملیات بیت‌المقدس (آزادسازی خرمشهر)، عملیات الله اکبر، عملیات کرخه نور، عملیات ذوالفقاریه، عملیات سوسنگرد، عملیات عاشورا در سومار، عملیات تنگ حاجیان، عملیات نصر (کرخه کورا)، عملیات توکل (اروند)، عملیات چالوند، عملیات میدان تیر آبادان، عملیات دارخوین، عملیات جاده ماهشهر به آبادان، عملیات طریق‌القدس، عملیات جزآبه، عملیات رمضان، عملیات بدر، عملیات امیرالمؤمنین، عملیات قادر (۱)، عملیات قادر (۲)، عملیات خیر (جزایر مجنون)، عملیات والفجر ۸ (فاو)، عملیات والفجر (۹)، عملیات کربلای ۶ و عملیات نصر (۶) مشارکت داشته است. همچنین عملیات‌های پدافندی بسیاری را از شمالی‌ترین نقاط جبهه تا جنوبی‌ترین آنها به مورد اجرا گذاشته است.

در طول سال‌های دفاع مقدس ۵۲۴۳ نفر از افسران، درجه‌داران، کارمندان و سربازان لشکر ۷۷ خراسان به شهادت رسیده و ۲۸۰ نفر ناپدید (مفقود الاثر) شدند و ۲۸۶۵ نفر نیز به اسارت نیروهای عراقی و عناصر ضدانقلاب و تجزیه طلب درآمدند که برخی از آنان حدود ده سال در زندان‌های رژیم بعثی عراق زندانی بودند. آمار جانبازان نیز ۱۵۹۴۹ نفر ثبت شده که تعدادی از آنان پس از سال‌ها تحمل رنج و درد ناشی از عوارض جراحات و صدمات دوران جنگ، به خیل شهدا پیوستند و هنوز گاه و بی‌گاه خبر شهادت یکی از آنان در روزنامه‌ها و مطبوعات اعلام می‌شود. اجرای مأموریت دو ساله در منطقه شرق کشور و مبارزه با اشرار نیز از جمله

مأموریت‌های واگذاری لشکر بوده است که به زیباترین شکل ممکن انجام و مورد تأیید مقام معظم فرماندهی کل قوا قرار گرفت.

از ابتدای تأسیس لشکر خراسان، برخی از فرماندهان و افسران ارشد لشکر علاوه بر مشاغل نظامی خود، سرپرستی و مدیریت بعضی از مناصب دولتی، خصوصی یا بنگاه‌های خیریه خراسان را نیز عهده‌دار بوده‌اند. سرلشکر حسین آقاخان خزاعی (فرماندهی از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۳ ش) ضمن این که فرمانده لشکر شرق بود، سرپرستی سازمان شیر و خورشید سرخ ایران (هلال احمر فعلی) در خراسان را نیز بر عهده داشت و مسئولیت تهیه خوراک، پوشاک، سرپناه و کار را برای تهیدستان و فقرا عهده‌دار بود. سرتیپ جان‌محمدخان امیرعلایی (فرماندهی از ۱۳۰۳ تا ۱۳۰۵) در سال ۱۳۰۴ اداره امور بلدیه مشهد را از صلاح‌الملک (شهردار سابق) تحویل گرفت و تا مدتی در آن سمت مشغول بود. سرهنگ مرتضی‌خان (از افسران تویخانه لشکر) در اواخر تیر ۱۳۰۴ به عنوان استاندار موقت خراسان تعیین شد و با نظارت فرمانده لشکر به امور دارالایاله (استانداری) رسیدگی می‌کرد. امیرلشکر امان‌الله جهانبانی (فرماندهی از ۱۳۰۵ تا ۱۳۰۹) نیز علاوه بر فرماندهی لشکر شرق، سرپرستی سازمان شیر و خورشید سرخ خراسان و چند مؤسسه خیریه در شرق ایران را عهده‌دار بود. در سال ۱۳۳۶ سرگرد مهندس سیدجواد شهرستانی از افسران لشکر خراسان به درخواست استانداری و موافقت فرمانده لشکر به عنوان «مدیر عامل شرکت برق مشهد» انتخاب شد و مدت یازده سال در این مقام باقی بود و پس از آن نیز به عنوان شهردار مشهد به کار خود ادامه داد و در سال ۱۳۵۲ به سمت وزیر راه برگزیده شد. چند تن از فرماندهان لشکر مانند سرتیپ امان‌الله جهانبانی و سرهنگ احمد وثوق به مقام وزرات جنگ و چندین نفر دیگر از آنان به منصب فرماندهی نیروی زمینی یا فرماندهی کل ارتش رسیدند.

البته کم‌توجهی به جمع‌آوری اسناد و ثبت وقایع در تشکیلات نظامی خراسان سبب شده است که بخش‌هایی از این تاریخ ارزشمند در سایه قرار گرفته و از نظرها دور بماند. مضاف بر این که بحث تغییر محل پادگان مشهد به خارج از این شهر مقدس نیز خواسته یا ناخواسته سبب

خواهد شد که به تدریج ابعادی از مستندات تاریخ نظامی خراسان به فراموشی سپرده شود. لذا با نگرش به این شرایط، ضرورت تألیف کتابی مشتمل بر تشکلات و تحولات نظامی خراسان از دوره صفویه تا پس از پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس ضروری به نظر می‌رسید. جلد اول کتاب «تاریخ لشکر خراسان» شامل مباحثی از تشکیلات نظامی خراسان از دوره صفویه تا حوادث پیروزی انقلاب اسلامی (بهمن ۱۳۵۷) در مشهد است و جلد دوم نیز مشتمل بر فصل‌هایی از حماسه‌های غیورمردان لشکر ۷۷ خراسان در دفاع از میهن اسلامی خویش در سال‌های دفاع مقدس می‌باشد. در این پژوهش، از منابع و کتاب‌های تاریخی، یادداشت‌ها، خاطرات، روزنامه‌ها، مطبوعات قدیمی ارتش و اسناد و مدارک نظامی بایگانی در مرکز اسناد آستان قدس رضوی که تعداد آن بالغ بر ۲۹ هزار سند می‌باشد،^۱ بهره‌برداری شده است.

در اردیبهشت ماه سال ۱۳۸۹ اولین نمایشگاه تخصصی «اسناد و عکس‌های نظامی در ایران» با همت مدیریت امور اسناد آستان قدس رضوی در کتابخانه مرکزی آستانه برگزار شد که بخشی از اسناد آن در این کتاب مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین از نمایشگاه «اسناد خسارات جنگ جهانی دوم» که در شهریور ۱۳۸۹ به مناسبت «شصت و پنجمین سال پایان جنگ و اشغال ایران توسط متفقین» در مدیریت اسناد و کتابخانه ملی خراسان برگزار شده بود، بازدید نمودم. به علاوه، از اماکن تاریخی نظام مانند «موزه نظامی» در مجموعه کاخ سعدآباد

۱ اسناد نظامی موجود در آرشیو مدیریت اسناد آستان قدس رضوی بالغ بر ۲۹ هزار برگ است که بخش زیادی از آن مربوط به قشون خراسان و آذربایجان و شامل فرمان‌های نظامی، احکام اعطای نشان و منصب (درجه) و قبض رسید جیره و مواجب افراد قشون می‌باشد. قدیمی‌ترین این اسناد متعلق به سال ۱۰۴۲ق در رابطه با پرداخت مواجب تفنگچیان محافظ قلعه‌های واقع در مناطق مرو و قندهار است که بر اساس فرمان شاه صفوی از قسمتی از سیورغالات (عواید) آستان قدس رضوی پرداخت شده است. مجموعه اسناد نظامی موجود در آستان قدس رضوی که غالباً بر روی کاغذهای کشمیری و فرنگی نگارش یافته، عبارت است از ۱- مجموعه آصف الدوله قاجار (اهدایی بنیاد شهید) با تعداد تقریبی ۶ هزار برگ ۲- مجموعه خریداری شده از آقای حسن زاده (مجموعه دار) با تعداد تقریبی ۱۵ هزار برگ ۳- مجموعه خاندان علم (مربوط به نظامیان جنوب خراسان) با تعداد تقریبی ۸ هزار برگ ۴- قسمتی از مجموعه اسناد تشکیلات اداری و مالی آستان قدس رضوی در دوره صفویه به تعداد ۱۵۰ برگ.

تهران، «موزه سلاح» آستان قدس رضوی در مشهد و پادگان تاریخی «باغ خونی» که بیش از دو قرن، مقر قشون خراسان بوده است، بازدید به عمل آمده و برای ثبت تاریخ شفاهی (در جلد اول)، با بیش از چهل نفر از افسران پیشکسوت و بازنشسته ارتش که برخی از آنان در سال‌های کهولت با بیماری‌های سخت روزگار می‌گذرانند، مصاحبه شده است، کهنه سربازانی که گرد پیری بر سر و روی آنها نشسته و با خاطرات تلخ و شیرین دیروز خود زندگی می‌کنند و از دوران پر مشقت خدمت نظامی‌گری و پاسداری از مرزهای خراسان و جنگ با ارتش سرخ شوروی، تنها مثلی عکس و اوراق کهنه به یادگار دارند. متأسفانه برخی از آنان در مدت چهار سالی که نگارش این کتاب به طول انجامید، از دنیا رفتند، بدون آن که کسی از خاطرات آنان یا تأثیر حضورشان در سال‌های گذشته سخنی گفته باشد!

مشهد مقدس، پاییز ۱۳۸۹

رامین رامین‌نژاد (بیدی)